

Utrecht – Vroegmoderne Tijd

Machtsoverdracht aan Karel V

David van Bourgondië was de laatste bisschop van Sticht Utrecht die nog werkelijke wereldlijke macht uitoefende. Na zijn overlijden in 1496 zaten nog drie bisschoppen op de troon die steeds vaker in het nauw kwamen in de machtsstrijd tussen de Habsburgers en graven van Gelre. Bisschop Hendrik van Beieren koos in 1527 definitief de Habsburgse kant en wilde in de stad een dwangburcht bouwen. Nadat de Utrechtse bevolking hiervan op de hoogte kwam vroeg het de hulp in van Karel van Gelre die in 1527 troepen naar de stad stuurde. Te laat, de bisschop had inmiddels de wereldlijke macht aan keizer Karel V overgedragen. Op 21 oktober 1528 kwam dan ook een einde aan Sticht Utrecht, waarna de dwangburcht Vredenburg werd gebouwd. De bisschoppen van Utrecht behielden wel hun kerkelijke macht, maar het bestuur werd uitgeoefend door een stadhouder die zijn bevelen ontving van het hof in Brussel. Het verlies van de vrijheid had ook een positieve kant; er was nu rust en orde en dat had gunstige gevolgen voor de handel en nijverheid.

Figuur 1 Utrecht in 1556, getekend door Jacob van Deventer

In deze periode dreigde de destijds zeer ruim aangebrachte stadsmuur gebrek aan ruimte op te leveren voor de inmiddels 30.000 inwoners tellende stad. De economie bloeide weer op, echter deze zou samen met het bewonersaantal niet de tendens gaan meemaken zoals in vele steden in de Republiek. De Utrechtse markt en nijverheid namen uiteindelijk af tot een lokaal/regionaal karakter; het aantal inwoners zou vanaf 1525 drie eeuwen lang ruwweg gelijk blijven. In 1573 ontstaat een wijkindeling binnen de stad met in iedere wijk een eigen schutterij.

Ingreep van prins Maurits

Gedurende de periode van het Twaalfjarig Bestand werd de stad op godsdienstig en politiek gebied beheerst door de Remonstranten. Zij bezetten alle acht predikantsplaatsen en het voltallig stadsbestuur. De Contraremonstranten gingen 's zondags de stad uit om in het veld diensten te houden, en werden daar dan voor beboet. In 1617 dreigden onlusten van de contraremonstranten, zodat de Staten van Utrecht waardgelders (huursoldaten) in dienst namen. Prins Maurits beschouwde dit als een provocatie en aantasting van het militaire monopolie van de Staten-Generaal, de Unie. Op 31 juli 1618 trok hij Utrecht binnen en ontsloeg de waardgelders die naar de Neude waren opgeroepen. Tegenstanders (staatsgezinden) werden gevangengenomen.

Tevens verzette Maurits de wet, dat wil zeggen hij stelde een nieuw stadsbestuur aan: aanhangers van een sterke stadhouder. De middenklasse van gildemeesters en vrije beroepen kwam aan de macht, maar er vormde zich een nieuw exclusief patriciaat, dat onderling de ambten verdeelde onder zogenoemde regentenfamilies.

Franse bezetting

De oorlog van het rampjaar 1672 met Frankrijk, Engeland, Keulen en Münster werd ernstig voor Utrecht toen een sterk Frans leger vanuit Gelderland naderde. De stadsmuren waren verwaarloosd en overwoekerd. De Staatse troepen trokken zich terug uit hun kampement en verdwenen achter de Hollandse waterlinie, zodat de stad zich overgaf aan de Fransen. Een paar dagen later kwam Lodewijk XIV langs.

Nadat de Fransen vertrokken waren in november 1673, bezette de Staten-Generaal de stad met Staatse troepen en verweet Utrecht haar overgave in 1672 door de "sleuteldragers". De vroedschap werd afgezet en pas na een paar maanden werd Utrecht voorwaardelijk tot de Unie toegelaten door de andere gewesten. Stadhouder Willem III zou voortaan alle benoemingen in ambten doen.

Figuur 2 De overgave van de stad Utrecht op 30 juni 1672 aan de Franse koning Lodewijk XIV (1672)